

УДК 130.2 (430)

ПОЛІТИКА ВІДКРИТИХ ДВЕРЕЙ ХРИСТІЯНСЬКИХ ДЕМОКРАТІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЧЧИНІ: МІЖ МОЛОТОМ І НАКОВАЛЬНЕЮ*Тетяна Купрій*

Київський університет імені Бориса Грінченка
Україна, 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2
e-mail: kupriyt@ukr.net

У сучасних умовах кризи міграційної ситуації та розгортання руху євроскептицизму концепт «сили європейського різноманіття» піддається критиці та полемізується не тільки з боку опонентів цієї теорії, але й імпатики наднаціональної мультикультурної політики прагнуть реформувати стратегічний курс європейських сил, зокрема німецьких. Профіль Німеччини, на території якої разом з німцями проживають біля 13 млн. іноземців, представників 200 національностей, видозмінений у плані етнічного населення та набору ціннісних елементів, які формують абсолютно відмінний культурний ландшафт. Для найпотужнішої країни ЄС вірогідність «плавильного казана» відсутня, але ціною втрачених політичних преференцій і найвищих рейтингів урядової сили. Партія Ангели Меркель (ХДС), як і партія євроскептиків («Альтернатива для Німеччини»), претендує на голоси правохристів під час виборів до парламенту, які відбудуться у вересні 2017 р. і тому дослідники цивілізаційних підходів зазначають, що підходи «культурної мозаїки» християнських демократів у цьому відношенні програють гаслам АдН: «Надійні кордони», «Зупинимо навалу мігрантів», «Стоп хаосу з біженцями».

Метою наукової розвідки є висвітлення пошуків оптимальної соціокультурної парадигми німецького суспільства у контексті глобалізаційних викликів сучасності. Невирішеним постають питання мотивації християнських демократів, які залишаються лояльними і, при зміні політичної кон'юнктури, послідовними у міграційній політиці. Тому партії правого боку, які розглядають проблеми та конфлікти полікультурних суспільств, досліджують Б. Ночвіна, А. Мартинов, В. Грубов, Ю. Кулагін, О. Трохименко та багато інших дослідників.

Проблеми іноземного населення, необхідності та можливості його інтеграції у німецькому суспільстві почали розроблятися у ФРН у кінці 1960-х років, коли іноземці стали дієвим чинником економічного та суспіль-

ного життя країни, хоча після Другої світової війни явище імміграції розглядалося у контексті «філософії повернення» (return philosophy) тимчасової, зокрема робочої сили. Спочатку питання вирішувалося за рахунок залучення етнічних німців, що мешкали у центральній Європі та бажали повернутися до країни, або покинути територію під юрисдикцією Радянського Союзу. Батьки німецького «економічного дива» для ефективної трудової політики підписали з Італією (1955), Іспанією (1960), Грецією (1960), Туреччиною (1961) та Югославією (1968) договори про набір робочої сили (так звані *Gastarbeiter*) у будівельну сферу [2, с. 149].

На початок 1970-х років чисельність некорінного населення перевищила 2 млн. осіб і продовжувала рости. Високий рівень життя, демократична політична система та ліберальні імміграційні закони («Про возз'єднання сімей» 1974 р., завдяки якому до гастарбайтерів приїхали родичі, а також пізніші закони «Про іноземців» «Про право основи» 2000 року, що наділяв німецьким паспортом всіх дітей, що народилися на її території, «Про імміграцію» 2005 р., в якому значно спрощувалася можливість працевлаштування кваліфікованих фахівців, розглядалися питання біженців і надання соціальної й економічної допомоги іммігрантам з обов'язковою вимогою знання мови, культури та історії держави; «Закон проти дискримінації» 2006 р, який ставить своєю метою, припинення будь-яких форм дискримінації, чи-то на робочому місці, при пошуку житла або за етнічними чи релігійними ознаками) привертали у країну мільйони політичних біженців та економічних переселенців [10, с. 95].

Коли питання особливо турецьких мігрантів, бо італійські, іспанські, грецькі та португальські робітники повернулися додому, перетворилося на проблему, у 1973 р. було заборонено масове ввезення робочої сили з країн, що не входять до Європейського Союзу, а потім влада прагнула змусити іноземних працівників після закінчення контракту повер-

нутися до Туреччини. У 1983 р. була зроблена спроба федерального уряду позбутися частини мігрантів шляхом надання їм «премії» у розмірі 10 тис. дойчмарок, але даний захід не мав успіху [14, s. 10].

Тривога у німецькому суспільстві, викликана проблемами пов'язаними із збільшенням чисельності іноземців, знаходила віддзеркалення у соціально-політичному житті країни. На початку 1980-х рр. коли у країні відбулася низка агресивних актів, направлених проти мігрантів, керуюча ХДС/ХСС прагнула упровадити у свідомість німців неминучість і необхідність наявності значної кількості іноземців у «Німеччині – країні переселенців» при чому наголошуючи на традиційній ідеї нації та національній ідентичності. З того часу поняття «мультикультурна політика» увійшло у практику й активно використовувалося найрізноманітнішими політичними силами від правих радикалів до радикальних лівих у своїх інтересах [3].

Представники центристських (ХДС/ХСС) і правоконсервативних партій (НДП, ННП), припускають інтеграцію іноземців як шлях до їх поступової асиміляції [4]. При цьому потік переселенців повинен бути обмежений, а громадянство легально надане особам, що тривалий час проживають у країні з відмінним знанням німецької мови та Конституції. Ні про яке подвійне громадянство не може бути мови, у тому числі і дітей мігрантів, вважають представники християнських демократів. Глава уряду землі Гессен, член ХДС Г. Був'є заявляв, що «до основ Німеччини іслам не відноситься», а прем'єр-міністр Баварії Х. Зеєхофер відкрито заявив, що турки й араби приносять Німеччині більше шкоди, чим користі [7, s. 104].

Самі громади починають займатися інтеграцією іноземців шляхом створення громадських організацій, гуртків, організацій та офіційних інституцій. Найкращим прикладом такої громадської роботи є Франкфурт, в якому ще з 1980-х рр. активно співпрацюють громадські та державні установи для забезпечення інтеркультурної взаємодії. У 2003 р. у Бундестазі силами ХДС/ХСС був створений особливий пост «уповноваженого з питань інтеграції», а питаннями релігії іммігрантів займається «уповноважений церков і релігійних співтовариств».

Для врегулювання етнокультурних і релігійних проблем у 2006 р. тодішній федеральний міністр внутрішніх справ Вольфганг Шойбле (ХДС) організував першу Німецьку

ісламську конференцію у Берліні. Вона повинна була стати майданчиком для ведення діалогу між державною владою та представниками мусульман, що живуть у Німеччині, проте не всі релігійні общини були запрошені на конференцію. Ситуація з кожним роком ускладнювалася, зважаючи на жорстку позицію державної влади щодо ісламського радикалізму та тероризму. Зокрема, у 2010 р. Німецька ісламська конференція була присвячена превентивній роботі з молоддю заради подолання екстремізму, радикалізації та соціальної поляризації. Подальші конференції у 2010 і 2012 рр. ознаменувалися тенденцією на недопущення до участі мусульманських союзів, що представляють відносно радикальні напрями ісламу, наприклад салафітів. Наразі Німецька ісламська конференція продовжується у новому форматі. У березні 2014 р. міністр внутрішніх справ Німеччини Т. де Мезьєр (ХДС) заявив, що мусульмани більше не являються групою іноземців у Німеччині, вони – частина суспільства [6, с. 73].

12 липня 2007 р. у Берліні за сприяння ФРН Ангели Меркель пройшов перший інтеграційний саміт, на якому був запропонований національний інтеграційний план розроблений німецькими політиками, спільно з представниками ділових кіл, різних конфесій та об'єднань мігрантів. У рамках цього плану уряд Німеччини зобов'язався щорічно виділяти €750 млн. на програми, що сприяють інтеграції іноземців. Держава зобов'язувалася, зокрема, надати їм можливість відвідувати інтеграційні курси та сприяти поліпшенню шансів мігрантів на ринку праці. Уряди федеральних земель і комунальні органи, у свою чергу, зобов'язалися сприяти навчанню дітей іноземців німецької мови, починаючи з дитячого садочку [5].

Неможливо реалізувати концепцію мультикультурного суспільства в умовах росту соціальних проблем. Деякі з прибулих у ФРН іноземців сприймають країну як безкоштовну годівницю, безсоромно користуючись різноманітною допомогою та пільгами, оскільки країна переводить 26,7% від ВВП на соціальну сферу (найвищий показник у Європі). Порівнюючи показники державної соціальної програми Hartz IV та програми по безробіттю ALG II, із 4,310 млн. (7,6% від загальної кількості) іммігранти підтримуються урядом та отримують допомогу у розмірі 336€ [8]. За прогнозами спеціалістів кількість потребуючих державної допомоги до 2019 р. збільшиться вдвічі і чи не призведе

це до соціального вибуху? За останній рік лише Німеччина вимушена була прийняти 850 тис. легальних мігрантів (без врахування нелегальних!), витративши на них з державного бюджету всіх рівнів €10 млрд. А якщо врахувати, що соціальні виплати датують не федеральні інституції, а міста, то цілком очевидно, що у найближчому майбутньому за розоренням місцевих скарбниць придуть масштабні соціальні протести, загрозливі для провідної політичної сили Німеччини.

Дослідження поставленого питання неможливе без згадування знакової фігури Т. Саррацина – экс-члена правління Бундесбанку представника СДПН, який у праці «Німеччина самоліквідується» озвучив крах політики мультикультуралізму, а Ю. Хабермас у роботі «Губить Німеччина себе?» зазначив, що країна на сьогодні переживає відродження концепцій національної політики, прагнення бачити при владі харизматичних політиків. Т. Саррацин зазначає, що поступки іммігрантам для значної частини населення сприймається як обмеження прояву власної німецької ідентичності. Мігранти, особливо з арабських, мусульманських країн при політиці мультикультуралізму мали можливість зберегти свою мову, релігію, культуру та самобутність, а не вважати її єдиною прийнятною для себе, відкидаючи всі підвалини християнських цінностей, традицій і звичаїв європейських країн. На його думку, політика мультикультурності заперечує модерну німецьку ідентичність [13]. Значне зацікавлення викликає той факт, що Т. Саррацин має прихильників своїх ідей серед опонентів. Експерт з питань внутрішньої політики берлінського ХДС П. Трапп у підтримці ідей соціал-демократа запропонував ввести тест на IQ для всіх мігрантів, що на сьогодні лише викликає бурхливу політичну дискусію.

Факт невирішених проблем визнала бундесканцлер А. Меркель, яка реалізує курс на пріоритет адаптації емігрантів до німецьких соціокультурних цінностей. У своєму відомому виступі на зборах молодіжної організації ХДС у жовтні 2010 р. у Потсдамі, канцлер ФРН А. Меркель визнала, що Німеччині так і не вдалося побудувати мультикультурне суспільство. Варто підкреслити, що подібна заява була зроблена нею ще у 2004 році, проте на той час вона не займала посаду канцлера і до її слів не прислухалися.

Канцлер заявила, що «мультикультурний підхід, котрий передбачав щасливе життя бік о бік різних культур, повністю провалився...

Ті, хто хоче стати частиною нашого суспільства, повинні не тільки дотримуватися наших законів, але й говорити нашою мовою». А прем'єр Баварії, лідер ХСС Х. Зеєхофер висловився куди відвертіше: «Мультикультуралізм мертвий... Мігранти з іншого культурного середовища, як, наприклад, з Туреччини або з Близького Сходу, інтегруються важко. З цього я роблю висновок, що нам не потрібні додаткові мігранти з іншого культурного середовища. У німців прокидається інстинкт самозбереження». Таким чином були підведені підсумки кількадесятилітньої політики: до провалу мультикультуралізму призвів не опір мусульманського населення інтеграції, а перш за все пасивність влади та відсутність єдиного, стійкого виробленого курсу.

Зі всіх великих партій, ХДС і ХСС найрішучіше заявляють про існування проблеми та необхідності її конструктивного вирішення. Саме праві були ініціаторами законів 1991 та 1993 рр., в яких ХДС вважає потрібним зберегти гарантоване конституцією право на отримання притулку, для тих, хто дійсно його потребує, «а той, хто зловживає нашою гостинністю, – мовиться у сумісній передвиборній платформі ХДС/ХСС 2013 р., – повинен покинути нашу країну і знати, що він не зможе повернутися назад». Депортація кримінальних іноземців на батьківщину є необхідним і дієвим заходом, упевнені представники правих. При цьому конкретна національна приналежність злочинців зазвичай не згадується [11, с. 43].

А. Меркель засудила рух діяльності правонаціоналістичного руху «Регіда» («Патріотичні європейці проти ісламізації Заходу») і заявила за жорстку міграційну політику і заявила у 2013 р., що бере мусульман під свій захист. Перед виборами 2013 р. християнські демократи відстояли біженців з Афганістану, Сирії та Чечні, які тимчасово берлінська влада утримувала у колишній гімназії у районі Хеллерсдорф і проти яких виступили німці [12, с. 10]. З активізацією мігрантських потоків з Сирії у кін. 2015 – поч. 2016 рр. А. Меркель зазначила, що Німеччина, як і раніше залишається відкритою країною, але без тиску на соціальну систему, щоб іноземні фахівці не поповнювали армію безробітних [1, с. 24].

Проблему поглиблює той факт, що у Німеччині проживає два типи мігрантів: перший з країн Сх. і Пд.-Сх. Європи та Пд.-Сх. Азії, які прагнуть інтегруватися і вже у 2 покоління та демонструють кращі успіхи в отриманні освіти та спеціалізації ніж корінні німці. І друга група – мігранти мусульманського сві-

ту, які десятиліттями ізолюють у своїх соціальних групах, не бажаючи не вчити ні мову, ні культуру, а інколи навпаки зберігають та укорінюють свої традиції та звичаї (обряди жіночого обрізання та примусового укладання шлюбу, що заборонено німецьким законодавством і п'ятничні молитви чи жертвопринесення на релігійні свята, що шокують європейців). Це призводить до поділу суспільного простору на етнічні території. У великих промислових центрах, де є велике скупчення етнічних громад у школах діти не вміють від 50 до 70% спілкуватися німецькою мовою. Інколи цей відсоток доходить до позначки 100.

Поглиблення радикалізації й екстреміських явищ у світі та Німеччині призвело до руйнування національного суспільно-культурного простору. Проявом такої тенденції є зростаюча хвиля арабо- та ісламофобії, яка останнім часом набирає обертів у Європі. У таких містах, як Франкфурт-на-Майні, Мюнхен і Штутгарт понад 50% усіх дітей у віці 15 років – це діти емігрантів, а у Франкфурті-на-Майні близько 72% усіх дітей у віці до 3-х років мають емігрантське коріння. За даними Інституту вивчення майбутнього праці (*Institut zur Zukunft der Arbeit*) 47% молодих людей турецької громади Німеччини живуть за рахунок соціальних виплат і зовсім не переймаються своїм працевлаштуванням і 40% німців вважають всіх іммігрантів тягарем (особливо у Сх. Німеччині). 15% молодих мусульман віком від 14 до 32 років належать до групи з чітко визначеним неприйняттям західного способу життя, тенденцією до насилля та небажанням інтегруватися до суспільства [5].

Наявність значної кількості мігрантів привела до виникнення цілого комплексу специфічних проблем, які повинна вирішувати правляча коаліція на чолі з А. Меркель, тому що релігійні та культурні традиції, які переносяться переселенцями на ґрунт Німеччини, часто вступають у суперечність з європейськими цінностями. Керівник ХДС/ХСС у Бундестагу Ф. Каудер з цього приводу зазначив, що: «Іслам Німеччині не належить, а ось мусульмани – цілком».

Таким чином, при демографічній кризі та потребі мігрантів як робочої сили Німеччина створює умови при яких культурне та релігійне розмаїття є невід'ємною характеристикою нового, сформованого за умов глобалізації, німецького суспільства. Відсутність 400 тис. висококваліфікованих спеціалістів, неповністю реалізована програма «Блакит-

ної карти» призводить до €25 млрд. збитків щороку [4]. Відповідно держава потребує нової концепції інтеграції для забезпечення гомогенності суспільства, яка може бути успішною лише за умови відмови від класичного розуміння того, чим є нація. ХДС започаткувала новий підхід до політики інтеграції, який тепер можна визначити гаслом «Сприяй та вимагай» (*Fördern und Fordern*), за якого мігрантам надається допомога та підтримка лише за умови їхнього бажання та готовності до співпраці (вивчення мови передовсім). У сучасному лексиконі термін «мультикультуралізм» було також замінено більш нейтральним «національне розмаїття» (*Vielfalt*). За такого підходу Німеччина зможе перетворити «паралельні спільноти» (*Parallelgesellschaft*) і суспільство залишиться німецьким у своїй суті, адже матиме спільні цінності розвитку демократії та добробуту, але при цьому матиме за основу суспільних взаємовідносин толерантність і повагу до іншості [5].

Політика відкритих кордонів стала причиною конфлікту всередині спочатку фракції, а потім і партії ХДС, налаштувавши проти Меркель третину її однопартійців та у відкритому конфронтацію поставила із рідною ХСС, яка взагалі погрожує судовими слуханнями. У ХСС християнське коріння міцно пов'язане з принципом *Leitkultur*, тобто з принципом «керівної німецької культури» і наразі важко не тільки адаптуватися до сучасної політичної культури, але й порозумітися з найближчими політичними друзями.

Проте, у ХДС існують ще глибинніші суперечності, викликані перш за все наявністю у партії близько 2 тисяч членів турецького походження, які впливають на загальний курс партії. Так, член німецько-турецького форуму Б. Арслан зажадав від МНС, що відповідає за безпеку, відмови від керівництва Німецькою ісламською конференцією, і передачі повноважень М. Бемер – християнській демократці, що відповідає за інтеграцію. Партія виступає за терпиме відношення до мирного ісламу, та вважає своїм обов'язком викоренити не іслам, його радикалізм. Сучасні німецькі мусульмани далеко не всі релігійні, лише 44%. Виходячи з цих даних, можна припустити, що там немає загрози радикалізації існуючих ісламських релігійних общин [9, s. 117].

У той же час, зі зростанням міграції та розвитком праворадикальних рухів, зростає і боротьба проти расизму та всіх інших форм дискримінації. Посилення кримінальної відповідальності за расистські промови у гро-

мадських місцях помітно знизило число неонацистських мітингів в останні роки. Засуджуються будь-які форми антисемітизму, навпаки, уряд ФРН сприяє розвитку єврейської культури у державі й ініціює створення «Конференції для діалогу з ісламом».

Нестабільне, бурхливе сьогодення унеможлиблює впровадження універсальної стратегії, здатної вирішити питання ефективної адаптації емігрантів до німецької ідентичності. До кінця не вирішенні питання про квотування розселення біженців, їх місцепроживання та працевлаштування, активізація радикальних і націоналістичних рухів, внутрішньокоаліційної боротьби з ХСС, які є головним боєм для християнських демократів і стануть лакмусовим папірцем на парламентських виборах 2017 року. А поразка ХДС на місцевих виборах, особливо у містах, навесні 2016 р. проявила всю реальність даного явища.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бубнов И.В. Национальная идентичность в контексте кризиса политики мультикультурализма. / И.В. Бубнов // Социосфера. – 2014. – № 6. – С. 22-25.
2. Как Германия стала страной мигрантов. Сотрудничество без границ. Кризис мультикультурализма и проблемы национальной политики / Под ред. М.Б. Погребинского и

А.К. Толпыго. – М.: Весь Мир, 2013. – 400 с.

3. Линдли-Френч Дж. Великая иммиграционная катастрофа / Дж. Линдли-Френч [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.globalaffairs.ru/number/Velikaya-immigratsionnaya-katastrofa-15368>
4. Мануков С. Меркель теряет Германию / С. Мануков [Электронный ресурс]. // Эксперт. 17.02.2015. – Режим доступа: <http://expert.ru/2015/02/17/merkel-teryaet-germaniya/>
5. Німеччина 2050: стара, хвора, дорога [Електронне джерело]. – Режим доступу: <http://zgroup.com.ua/article.php?articleid=2930>
6. Хауер-Тюкарки О.М. Дискурс национального в современном немецком обществе / О.М. Хауер-Тюкарки // Политика. – № 4 (71). – 2013. – С. 67-78.
7. Amartya S. Die Identitätsfalle. Warum es keinen Krieg der Kultur gibt / Sen Amartya. – München: VBD, 2006. – 213 s.
8. Anteil der Hartz-IV-Empfänger an der Bevölkerung nach Bundesländern im April 2015 [Электронный ресурс] // Das Statistik-Portal Statistiken und Studien – Режим доступа: <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/4275/umfrage/anteil-der-hartz-iv-empfaenger-an-der-deutschen-bevoelkerung/>
9. Die deutschen Parteien und der Islam. – Marburg: KLF, 2008. – 273 s.
10. Götz I. Deutsche Identitäten: Die Wiederentdeckung des Nationalen nach 1989 / I. Götz. – Köln, Wien, 2011. – 302 s.
11. Richter H. Die Gastarbeiterwelt / H. Richter. – Paderborn, 2012. – 200 s.
12. Roth A.-L. Neuer Bundestag: Wer kommt, wer bleibt, wer geht / A.-L. Roth // Der Spiegel – 2013. – 22 October – S. 9-11.
13. Sarrazin Th. Deutschland schafft sich ab. Wie wir unser Land aufs Spiel setzen / Th. Sarrazin. – München: DVA Verlag, 2010. – S. 21-22 [Электронне джерело]. – Режим доступу: <http://inosmi.ru/world/20150309/226671149.html>
14. Schünemann U. Die salafistische Herausforderung / Uwe Schünemann // Frankfurter Allgemeine Zeitung. – 2012. – 7 April – S. 10.

Купрій Тетяна Політика відкритих дверей християнських демократів у сучасній Німеччині: між молотом і наковаленью

Дана стаття присвячена проблемі трансформації стратегії політики партії християнських демократів в умовах глобалізації. Аналіз характерних рис національної політики Німеччини дозволяє виявити ступінь через неідеальність концепції мультикультурного суспільства соціальної адаптації німців до наслідків ісламізації країни.

Ключові слова: політика, іммігранти, мультикультуралізм, інтеграція, нація, ідентичність

Куприй Татьяна Политика открытых дверей христианских демократов в современной Германии: между молотом и наковальней

Данная статья посвящена проблеме трансформации стратегии политики партии христианских демократов в условиях глобализации. Анализ характерных черт национальной политики Германии позволяет выявить степень через неадекватность концепции мультикультурного общества социальной адаптации немцев к последствиям исламизации страны.

Ключевые слова: политика, иммигранты, мультикультурализм, интеграция, нация, идентичность

Kuprii Tetyana An open-door of christian democrats policy is in modern Germany: between a hammer and blacksmith

The article is given sacred to the problem of transformation of strategy of policy of party of christian democrats in the conditions of globalization. There are high-quality changes of correlation transnational and national in the modern world. Debatable is a question about the loss of leading role of ethnic, national component in the process of strengthening of migratory policy. The analysis of the personal touches of national policy of Germany allows to find out a degree through incompetence of conception of multicultural society of social adaptation of Germans to the consequences of islamization country.

Halved integration of millions of foreigners and form of its realization uncompleted, grew into the major political task of today. Germany long time was not instrumental in integration of these people, and such exclusion and entailed a social segregation. From the beginning of 1990th politician CDU/CSU was directed on creation of hard immigration legislation and acceptance of measures for integrations of immigrants which already live in Germany. Exactly here on a question attitude toward an islam a dissidence begins in CDU. One part of party considers an islam diaspora a threat safety and stability of Germany, while other part of party accedes to the obvious fact of force of islam diaspora and with that with it is needed to be considered. Accordingly, two lines of inner-party policy are selected: domestication, germanization of islam.

Keywords: policy, emigrant, multiculturalism, integration, nation, identity

Рецензенти:

Тихонов А.К., д.і.н., професор

Шкляж Й.М., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 15.06.2016 р.